

Frihandel for fall?

Hva er de største utfordringene for internasjonal handel i dag, og hvordan kan de løses?

Av Faderen, Sønnen og Den usynlige hånd

Innledning

Frihandel har tilsynelatende vært en enorm suksess for verden. Den har ført til økonomisk vekst, hevet terskelen for krigføring¹ og bedret levestandarden for store deler av verdens befolkning. Like fullt har frihandelen opplevd økende press de siste årene, og misnøyen har fått reelle politiske konsekvenser i vestlige land, tydeligst gjennom Donald Trump og handelskrigen hans. I høyinntektsland fremstilles frihandel som en trussel mot lokale bedrifter og arbeidsplasser heller enn et gode, og selv om også lavinntektsland har tjent på frihandelen, har de ikke fått nytte gevinstene av den fullt ut. I denne analysen ser vi på fordeler og ulemper ved frihandel og mulige løsninger på den internasjonale handelens problemer.

Enkelte begreper må forklares. Handelshindringer er tiltak som begrenser eller hindrer internasjonal handel, i form av for eksempel toll, importkvoter, importforbud eller subsidier.² Frihandel er en betegnelse på internasjonal handel som foregår uten noen former for handelshindringer eller på politikk for å oppnå dette.³ Proteksjonisme er en politikk der handelshindringer benyttes for å beskytte innenlandske bedrifter mot konkurranse fra utlandet.⁴ Vi bruker Verdensbankens inndeling av land i høy-, mellom- og lavinntektsland basert på bruttonasjonalinntekt. Slik vi ser det, er hovedforskjellen mellom lavinntektsland og mellominntektsland graden av industrialisering.

Frihandelens fordeler

Frihandel har siden andre verdenskrig vært et viktig virkemiddel for å styrke internasjonalt samarbeid og forebygge konflikter. Gjennom Generalavtalen om toll og handel (GATT),⁵ som er forløperen til Verdens handelsorganisasjon (WTO), har man lyktes godt med nedtrapping av handelshindringer.⁶ Økende grad av frihandel har ført til økonomisk vekst og

¹ Adorney, Julian (2019, 15. oktober): "Want Peace? Promote Free Trade", *Foundation for Economic Education*, <https://fee.org/articles/want-peace-promote-free-trade/>, hentet 02.02.2019

² Collins Dictionary: "Trade barriers", <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/trade-barriers>, hentet 26.01.2019

³ Melchior, Arne (2015, 18. februar): "Frihandel", *Store norske leksikon*, <https://snl.no/frihandel>, hentet 26.01.2019

⁴ Thomassen, Eivind (2018, 5. mars): "Proteksjonisme", *Store norske leksikon*, <https://snl.no/proteksjonisme>, hentet 26.01.2019

⁵ Melchior, Arne (2014, 26. mai): "GATT", *Store norske leksikon*, <https://snl.no/GATT>, hentet 28.01.2019

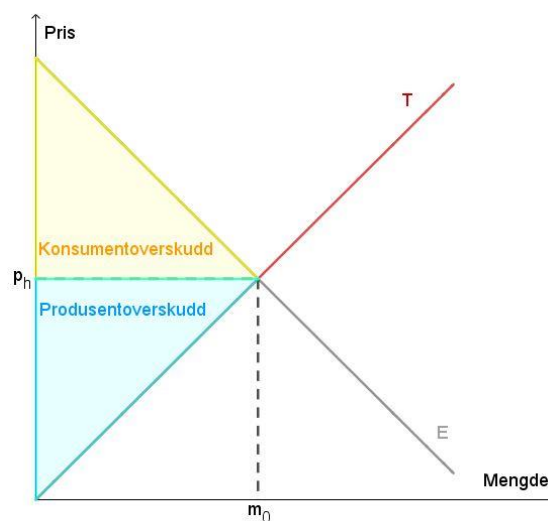
⁶ WTO: "Who we are", https://www.wto.org/english/thewto_e/whatise/who_we_are_e.htm, hentet 30.01.2019

høyere levestandard for store deler av verdens befolkning,⁷ samtidig som vi har fått lavere priser og bedre vareutvalg.

Det finnes både teoretiske og empiriske argumenter for frihandel. Et av de teoretiske hovedargumentene er David Ricardos teori om komparativt fortrinn, som viser hvordan handel er fordelaktig for alle land. Utgangspunktet er at land har ulik evne til å produsere goder, og at denne kan måles ved å se på forskjellen i alternativkostnadene, altså hvor mange enheter av et gode man gir opp dersom man velger å produsere én ekstra enhet av et annet gode.

Det illustreres best med et eksempel hvor vi antar at to land, land A og land B, kun produserer to varer, sopp og bomull, og at det ikke er noen kvalitetsforskjell på varene. Vi tar ikke hensyn til transportkostnader. Land B har et komparativt fortrinn i produksjonen av sopp siden alternativkostnaden ved å produsere én ekstra enhet sopp er lavere enn i land A, mens land A har et komparativt fortrinn i produksjonen av bomull fordi de må ofre mindre sopp enn land B for å produsere én enhet bomull til. Fordi hvert land har en begrenset mengde arbeidstimer, lønner det seg for begge landene å spesialisere seg der de har et komparativt fortrinn, for så å handle med hverandre. Spesialisering og handel gir en større total mengde sopp og bomull for samme antall timeverk, noe som gagnar begge landene, selv om land A produserer begge varene mer effektivt enn land B. Alle land har komparative fortrinn, og ingen land kan ha komparative fortrinn på alle områder. Derfor kan alle land tjene på handel.

Fordelene ved internasjonal handel kan også vises gjennom et annet teoretisk eksempel. Vi antar at et land har et lukket marked for en vare uten internasjonal handel. I modellen antar vi også at det er fullkommen konkurranse og prisfast mengdetilpasning. Her blir prisen på en vare likevektsprisen p_h , og mengden som produseres av innenlandske bedrifter blir m_0 . Produsent- og konsumentoverskuddet blir da som vist i figur 1. Produsentoverskuddet er

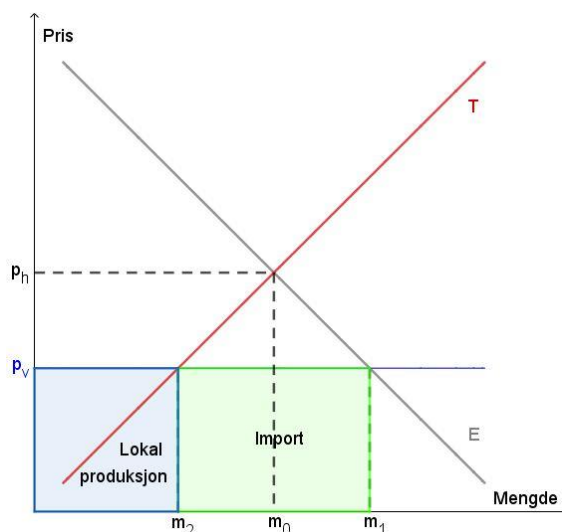
Figur 1: Konsument- og produsentoverskuddet i et marked uten internasjonal handel

⁷ Lambrechts, McGrath, Rule (2012, desember): "Does free trade result in higher GDP per capita? An international perspective", *Deakin Papers On International Business Economics*, <https://ojs.deakin.edu.au/index.php/dpibe/article/view/53/60> hentet 07.02.19

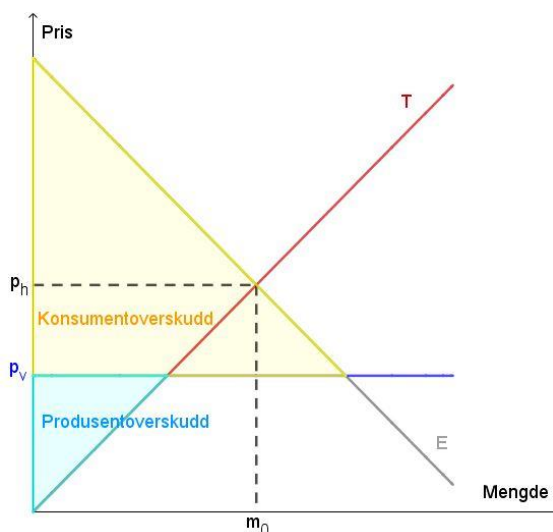
differansen mellom prisen på varen og kostnaden ved å produsere én ekstra enhet.

Konsumentoverskuddet er differansen mellom prisen og betalingsviljen til konsumentene. Til sammen utgjør de det samfunnsøkonomiske overskuddet, som viser verdien samfunnet tilføres ved produksjonen av disse varene.

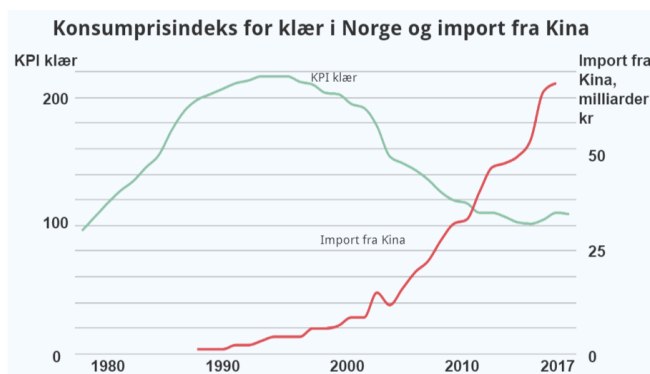
Dersom landet åpner seg for internasjonal handel, blir prisen verdensmarkedsprisen (p_v), som vi ser på figur 2. Vi antar at denne er lavere enn prisen på hjemmemarkedet. Konsumentenes etterspørsel vil da øke til m_1 , mens de innenlandske bedriftene vil senke produksjonen til m_2 . Gapet mellom tilbudet og etterspørselen på hjemmemarkedet dekkes av import ($m_1 - m_2$). Vi ser på figur 3 at produsentoverskuddet reduseres og at konsumentoverskuddet blir større. Det samfunnsøkonomiske overskuddet øker også noe. Ut ifra dette kan vi trekke en foreløpig konklusjon om at å åpne for internasjonal handel er fordelaktig for konsumentene, som nyter en lavere pris, og verdenssamfunnet som helhet fordi det totalt brukes mindre ressurser på produksjonen. Likevel er det en ulempe for de innenlandske produsentene fordi produsentoverskuddet minsker da de må selge til lavere pris og dermed også senke produksjonen.

Figur 2: Produksjon og import i et marked med internasjonal handel og en verdenspris lavere enn den nasjonale likevektspriisen. Vi ser at lokal produksjon reduseres fra m_0 til m_2 , mens etterspørselen øker fra m_0 til m_1 .

Figur 3: Konsument- og produsentoverskuddet i et marked med internasjonal handel og en verdenspris som er lavere enn den nasjonale likevektspriisen. Vi ser at konsumentoverskuddet blir større, mens produsentoverskuddet reduseres.

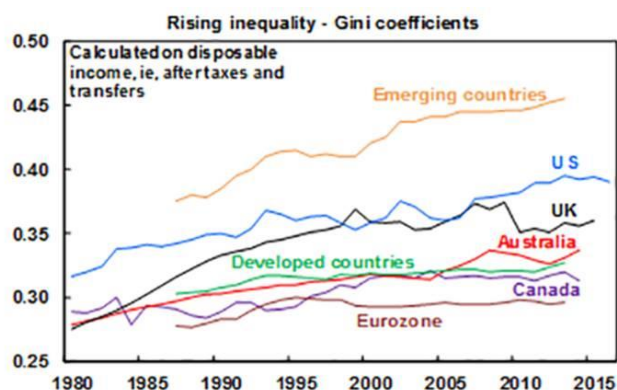

Figur 4: Utviklingen av KPI på klær (1980=100) og import fra Kina. Vi kan se en tydelig sammenheng mellom lavere prisnivå på klær og økt import av kinesiske varer. Kilde: SSB (2018)

Vi ser at prisene blir lavere, hvilket øker forbrukernes kjøpekraft. Et godt eksempel på dette er klesprisene. Som vi ser i figur 4, var konsumprisindeksen på klær i 2017 knapt høyere enn i 1980,⁸ samtidig som den generelle konsumprisen økte med rundt 280%.⁹ Dette skyldes hovedsakelig at klesproduksjonen siden 80-tallet har blitt flyttet til lavkostnadsland, spesielt Kina, og at importen fra disse landene har økt betraktelig.

Medaljens bakside

Teorien om komparativt fortrinn viser at alle land tjener på frihandel. Det betyr ikke nødvendigvis at det gagnar alle innad i landene. Undersøkelser viser at det er en tydelig sammenheng mellom frihandel og vekst i BNP per innbygger,¹⁰ men det er ikke noe

Figur 5: Gini-koeffisienten viser økonomisk ulikhet. Koeffisienten er mellom 1, hvor én person eier alt, og 0, total likhet. Figuren viser at ulikheten har økt i flere store økonomier. Kilde: AMP Capital (2017)

kausaltetsforhold mellom vekst og fordeling. Ifølge OECD er den økonomiske ulikheten innad i medlemslandene på sitt høyeste nivå på femti år,¹¹ noe som kan tyde på at ulikhetsproblematikken ikke har blitt tatt nok på alvor i høyinntektslandene. Vi kan også se dette på gini-koeffisientens utvikling.¹² Som det fremkommer tydelig i figur 5, har gini-koeffisienten

⁸ Bedin, Thomas (2018, 15. februar): "KPI klær og import fra Kina", <https://ndla.no/nb/node/187877?fag=7>, hentet: 04.02.19

⁹ Statistisk sentralbyrå (2019): "Konsumprisindeksen", <https://www.ssb.no/kpi>, hentet: 04.02.19

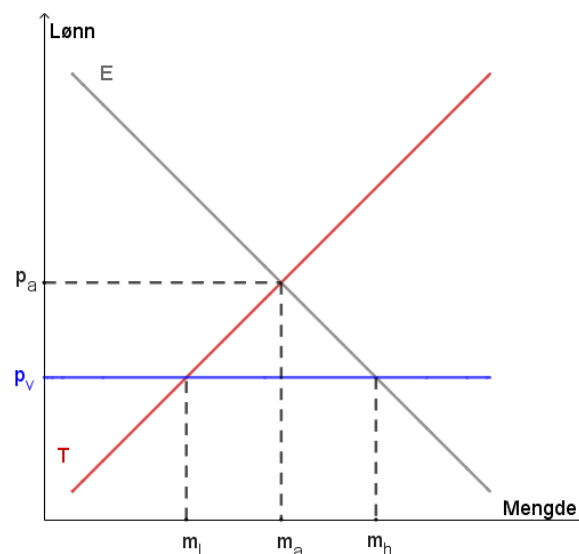
¹⁰ Lambrechts, McGrath, Rule (desember 2012): "Does free trade result in higher GDP per capita? An international perspective", *Deakin Papers On International Business Economics*, <https://ojs.deakin.edu.au/index.php/dpibe/article/view/53/60>, hentet 07.02.19

¹¹ OECD: "Inequality", <http://www.oecd.org/social/inequality.htm>, hentet 07.02.19

¹² Milanovic, Branko (2003): «The Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know It,» for Verdensbanken, https://www.gc.cuny.edu/CUNY_GC/media/CUNY-Graduate-Center/PDF/Centers/LIS/Milanovic/papers/2003/world_devt.pdf, hentet: 10.02.19

økt i flere store land samtidig med den økonomiske globaliseringen. Ulikheten er størst i fremvoksende økonomier. Flere økonomer, som Nancy Birdsall, har pekt på en sammenheng mellom den økende ulikheten og den økte graden av internasjonal handel.¹³

Også på arbeidsmarkedet i høyinntektsland kan vi se de negative sidene ved frihandel. Vi tar utgangspunkt i et segment av arbeidsmarkedet i et land med en likevektslønn (p_a) og en likevektssysselsetting (m_a). Vi antar at segmentet åpner for internasjonal konkurranse og at det dannes en verdenspris (p_v) på arbeidskraften i segmentet. p_v er lavere enn p_a som følge av lavere lønninger i industrien i mellominntektsland. Som vi ser fra figur 6, vil da den totale sysselsettingen øke til m_h , men antallet arbeidsplasser i landet synker fra m_a til m_L , og arbeidsplassene $m_a - m_L$ utflages. Vi ser også at lønningene presses ned fra p_a til p_v for arbeidsplassene som forblir i landet.

Figur 6: Et segment av arbeidsmarkedet i et høyinntektsland som åpner seg for internasjonal konkurranse, dersom det dannes en verdenspris på arbeidskraften som er lavere enn likevektsprisen i landet.

Arbeidskraft er en av de største produksjonskostnadene i høyinntektsland,¹⁴ mens lønningene i mellominntektsland til sammenligning er svært lave. Lave lønninger og svake arbeiderrettigheter gir mellominntektsland et fortrinn i industrivareproduksjon, og land med bedre arbeiderrettigheter får dermed en ulempe i den internasjonale konkurransen. Importlandene kan heller ikke kreve noen særlige standarder på arbeidsforholdene i produsentlandene fordi å forskjellsbehandle produkter ut ifra deres prosesser og produksjonsmetoder (PPM) regnes som en teknisk handelshindring, noe WTO har arbeidet imot.¹⁵

¹³ Birdsall, Nancy (2007, 26. mars): "Globalization and Inequality", Center for Global Development, <https://www.cgdev.org/article/globalization-and-inequality>, hentet: 11.02.19

¹⁴ Eurostat (2018, april): "Wages and labour costs", *Statistics Explained*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs, hentet: 11.02.19

¹⁵ WTO (2014): "Agreement on Technical Barriers to Trade", *The WTO Agreement Series*, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/tbttotrade_e.pdf, hentet: 10.02.19

Selv om det kan være lett å kritisere dårlige arbeidsforhold og lønninger i mellominntektsland, er det ikke nødvendigvis en god idé å krevne strengere regelverk. Både WTO og økonomer som indiske Thirukodikaval Srinivasan mener at å stille slike krav er en form for skjult proteksjonisme da det hindrer lav- og mellominntektsland i å benytte seg av konkurransefortrinnet lave arbeidskraftkostnader gir dem.¹⁶ Tidligere statsminister i Malaysia, Mahathir bin Mohammed, går så langt som å uttale at Vestens bekymring knyttet til arbeidsforholdene i Øst-Asia kun er et skalkeskjul for å hindre at de østasiatiske landene skal ta igjen Vesten.¹⁷ Strengere krav til arbeidsforhold og lønn bidrar til å øke kostnaden ved arbeidskraft, og årsaken til at arbeidsplassene finnes i mellominntektslandene er den billige arbeidskraften. Derfor er det usannsynlig at lønns- og arbeidsforholdene vil forbedres i nær fremtid.

Figur 6, som vi brukte for arbeidsmarkedet på side 5, fremstiller et kausalitetsforhold mellom lavere pris på arbeidskraft på verdensmarkedet og lønnskutt i høyinntektsland. Denne fremstillingen er forenklet og tar ikke høyde for lønnsstivhet, altså at tariffavtaler og fagforeninger gjør det vanskelig å sette ned lønnen.¹⁸ Siden fagforeningene beskytter arbeiderne fra svekkelser i arbeids- og lønnsvilkårene, blir lønningene høyere enn likevektslønnen, og konkurranseevnen blir dårligere. Lønnsstivhet svekker markedets mulighet til selvregulering, og dette fører til at høyinntektslandenes konkurranseutsatte næringer som ansetter ufaglært arbeidskraft, ofte blir ofre for utflagging.

Et av landene som har fått merke disse negative sidene ved frihandel, er USA.

Kommentatorer har pekt på nettopp utflagging av amerikanske arbeidsplasser som en viktig årsak til at Trump fikk så stor oppslutning i presidentvalget i 2016. I en undersøkelse fant man at rundt 67 % av Trumps tilhengere mente at frihandelsavtaler hadde vært negative for USA, og mange mente også at avtalene hadde skadet privatøkonomien deres.¹⁹ Dette må ses på som bakgrunnen for de proteksjonistiske tiltakene som har blitt innført i Trumps presidentperiode.

¹⁶ Feenstra, Taylor (2017): International economics s. 394

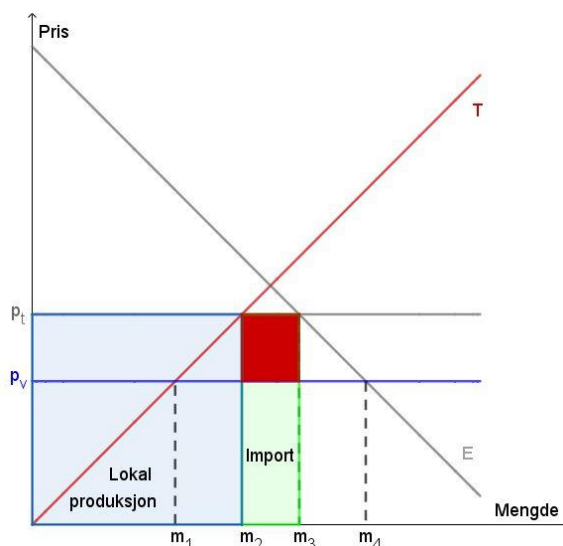
¹⁷ Feenstra, Taylor (2017): International economics s. 394

¹⁸ Bøhmer, Hagen (2013): Samfunnsøkonomi 2 s. 171

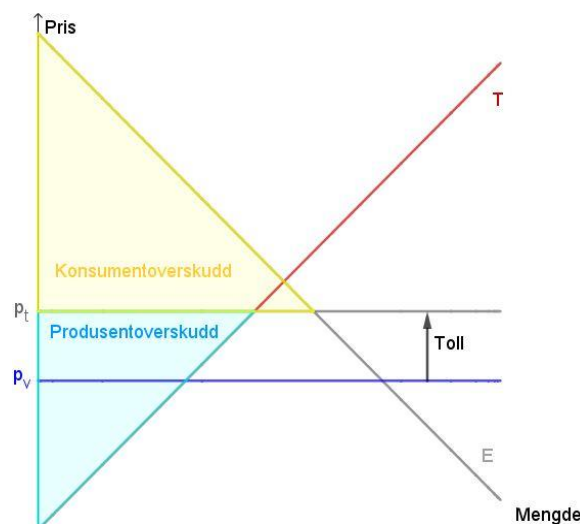
¹⁹ Cole, Nicki Lisa (18. jan. 2019): "Meet the People Behind Donald Trump's Popularity", *ThoughtCo*, <https://www.thoughtco.com/meet-the-people-behind-donald-trumps-popularity-4068073>, hentet 04.02.19

Proteksjonistiske tiltak – en løsning på problemet?

Proteksjonistisk politikk er et forsøk på å redusere frihandel for å bedre de innenlandske bedriftenes konkurranseevne og unngå noen av problemene vi har diskutert. Importtoll, altså en avgift som legges på alle enheter av en vare som importeres, er blant de vanligste typene proteksjonistiske tiltak. Som vi ser på figur 7, vil importtollen føre til en prisøkning fra p_v til p_t . Dermed synker etterspørselen fra m_4 til m_3 , den innenlandske produksjonen øker fra m_1 til m_2 , og importen reduseres fra $m_4 - m_1$ til $m_3 - m_2$. Produsentoverskuddet blir noe større, mens konsumentoverskuddet synker, som vist på figur 8. I tillegg reduseres det totale samfunnsøkonomiske overskuddet. Det er fordi vareproduksjonen er mer effektiv i utlandet enn hjemme. Importtoll gjør altså at samfunnets ressurser ikke blir utnyttet like effektivt som de kunne blitt.

Figur 7: Produksjon av en vare med internasjonal handel og toll. Vi ser at lokal produksjon øker og utenlandsk og total produksjon reduseres. Det røde feltet viser statens tollinntekter.

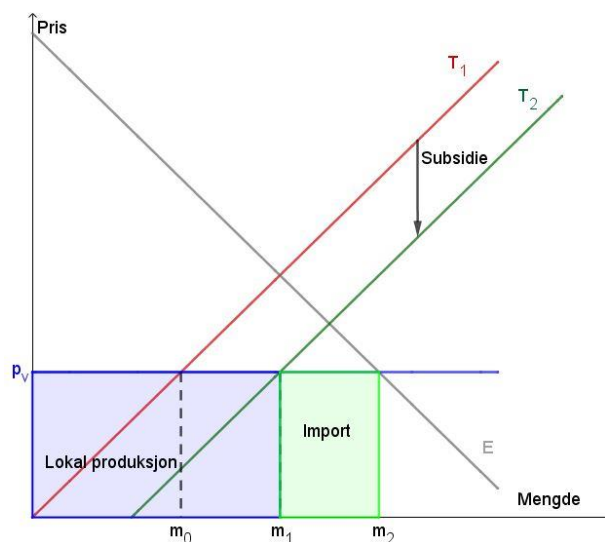

Figur 8: Konsument- og produsentoverskudd i et marked med internasjonal handel og toll. Her vil konsumentoverskuddet synke og produsentoverskuddet øke.

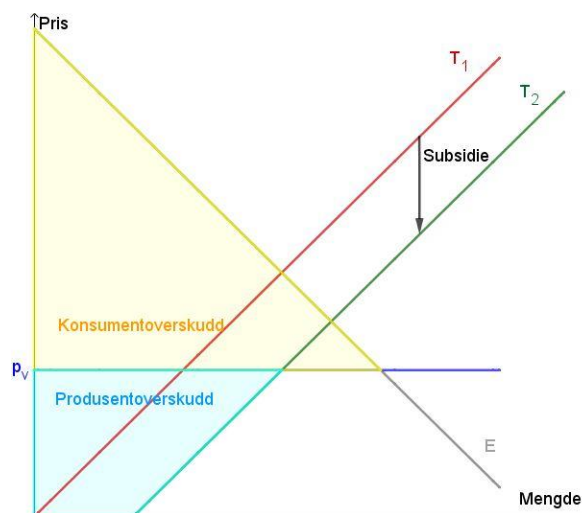
Samtidens mest dramatiske eksempel på proteksjonisme er handelskrigen USA startet i 2018. Den begynte med innføringen av toll på import av vaskemaskiner og solcellepaneler i januar, og i mars ble det også innført toll på stål- og aluminiumsimport. Målet med sistnevnte var å beskytte amerikansk industri og amerikanske arbeidsplasser, men fordi det førte til økte priser, er det tvilsomt om den kom vanlige amerikanere til gode. Selv om høyere priser er bra for stål- og aluminiumsprodusenter, gir det høyere kostnader for andre industrier som bruker metallene i produksjonen, og dette kan igjen medføre oppsigelser. Dette, hevder enkelte

økonomer, vil gi et netto tap av amerikanske arbeidsplasser.²⁰ Samtidig reagerte mange land med å innføre straffetoller på import fra USA, noe som har ført til ytterligere tap.²¹ Harley-Davidson oppga for eksempel EUs straffetoll på motorsykler som begrunnelse for at de flyttet en større del av produksjonen utenlands.²² Tollmurene som ble innført mellom USA og Europa, har nå blitt fjernet, men eksempelet er likevel en god illustrasjon. Vi kan konkludere med at importtoll har negative bivirkninger, både fra et rent teoretisk perspektiv og ut ifra erfaringer fra virkeligheten.

Et annet handelspolitisk virkemiddel som kan brukes, er subsidier. Figur 9 viser at subsidier til innenlandske bedrifter øker den lokale produksjonen fra m_0 til m_1 og senker dermed behovet for import fra $m_2 - m_0$ til $m_2 - m_1$. På figur 10 kan vi se at produsentoverskuddet øker fordi subsidiene styrker konkurranseevnen til produsenter på hjemmemarkedet. Selv om det samfunnsøkonomiske overskuddet blir større, er dette en følge av statlig støtte heller enn effektiv produksjon. Dermed kan innenlandske bedrifter få en fordel overfor utenlandske selv om de er mindre effektive. Denne problematikken kommer vi tilbake til i delen om utfordringer for lavinntektsland.

Figur 9: Marked med internasjonal handel og subsidier til nasjonal produksjon. Her vil lokal produksjon øke og importen synke, mens prisen forblir verdensprisen.

Figur 10: Marked med internasjonal handel og subsidier. Her forblir konsumentoverskuddet uendret, mens produsentoverskuddet øker. Dette skyldes imidlertid tilskudd av statlige midler heller enn effektiv produksjon.

²⁰ Bryan, Bob (2018, 3. juni): “Trump’s trade war is likely going to kill hundreds of thousands of jobs”, *Business Insider*, <https://www.businessinsider.com/trump-steel-aluminum-tariffs-on-canada-europe-mexico-will-hurt-us-jobs-2018-6?r=US&IR=T&IR=T>, hentet 24.01.2019

²¹ Martin, Will (2018, 16. november): “A top economist warns Trump’s China trade war is doing more damage to the US economy than people think”, *Business Insider*, <https://www.businessinsider.com/economist-says-trumps-china-trade-war-worse-for-us-than-people-think-2018-11?r=UK&IR=T>, hentet 26.01.2019

²² Kessler, Carson (2018, 28. juni): “Why Harley-Davidson Is Moving Production Overseas”, *Fortune*, <http://fortune.com/2018/06/26/harley-davidson-moving-production-overseas/>, hentet 26.01.2019

En importkvote er en begrensning på mengden av en vare som kan importeres, ofte fra spesifikke land. Virkningene av importkvoter tilsvarer virkningene av toll, men istedenfor at fortjenesten tilfaller staten, går den til kvoteeierne. Importkvoter brukes mindre i dag, og såkalte frivillige eksportbegrensninger (VER) er langt vanligere. De likner importkvoter, og har samme effekt. Forskjellen er at det eksporterende landet “frivillig” innfører begrensningen. Da Trump startet handelskrigen i begynnelsen av 2018, var Sør-Korea et av landene som ble truet med tollbarrierer. Sør-Korea ville helst unngå dette, og valgte heller en ordning hvor de ikke skulle eksportere stål til USA for mer enn 2,68 milliarder dollar i året.²³

Eksportbegrensninger har tidligere vist seg å føre til netto samfunnsøkonomisk tap. I 1981 fikk president Ronald Reagan Japan til å begrense bileksporten til USA for å gi en fordel til amerikanske bilprodusenter. Mellom 1981 og 1994, da ordningen ble avsluttet, er det anslått at amerikanske bilprodusenter tjente 10 milliarder dollar på ordningen, mens forbrukerne tapte 13 milliarder. Altså førte eksportbegrensningen til et netto tap på 3 milliarder dollar, i tillegg til at ordningen gjorde at amerikanske bilprodusenter utsatte nødvendige omstillinger, hvilket har bidratt til krisen i amerikansk bilindustri.²⁴ Ut ifra samfunnsøkonomisk teori og historisk erfaring kan man altså anta at amerikanerne netto vil tape på innføringen av en eksportbegrensning fra Sør-Korea til USA.

Proteksjonisme kan være fristende for å bevare deler av nasjonal industri med lav konkurransevne, men som vi har sett, vil det gi en reduksjon i det totale samfunnsøkonomiske overskuddet. Fordi handelshindringer som toll, subsidier og eksportbegrensninger fører til et samfunnsøkonomisk effektivitetstap, vil vi konkludere med at dette ikke er en god løsning på frihandelens problemer.

Den skandinaviske modellen

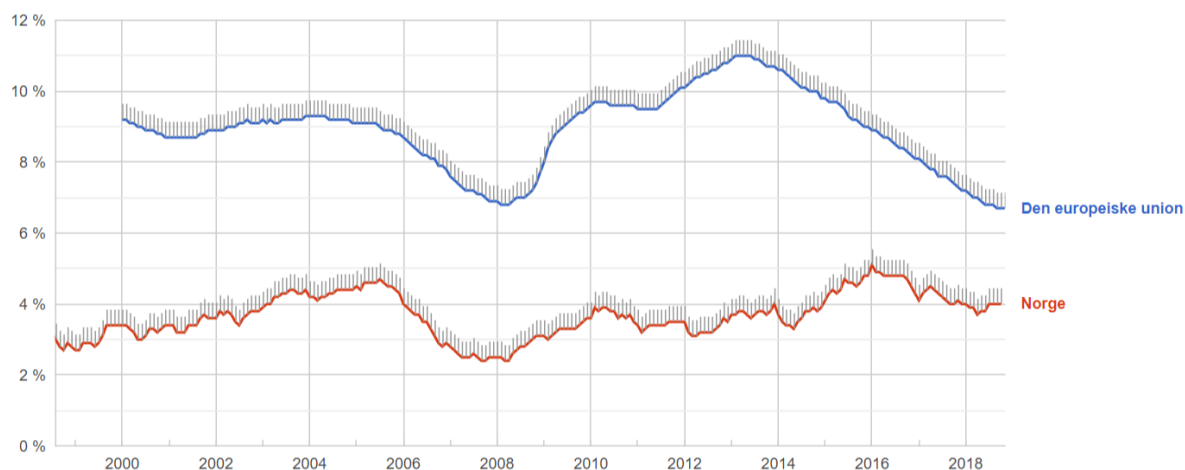
“Vårt velstandsnivå bygger på internasjonal handel”,²⁵ skrev Regjeringen i Perspektivmeldingen 2017, og det hadde de belegg for – befolkningen i Norge har tjent godt på økt frihandel. For at frihandel skal komme alle til gode, må likevel flere systemer være på plass. Også Norge har mistet industriarbeidsplasser som følge av utflaggning, men likevel har

²³ Schott, Jeffery J. et al. (2018, 28. mars): “Korea Steel Deal Means More US Steel Barriers Lie Ahead”, *Peterson Institute for International Economics*, <https://piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/korea-steel-deal-means-more-us-steel-barriers-lie-ahead>, hentet 24.01.2019

²⁴ Norman, Orvedal (2010): En liten, åpen økonomi, s. 267

²⁵ Regjeringen (2017): “1.2 De internasjonale rammene endres”, *Perspektivmeldingen 2017*, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-29-20162017/id2546674/sec1>

velstanden økt og arbeidsledigheten forblitt relativt lav i forhold til gjennomsnittsledigheten i EU, som vi ser på figur 11. Det kan man argumentere for at er fordi Norge har et godt sosialt sikkerhetsnett og relativt høy yrkesmessig mobilitet blant annet på grunn av høy utdanning og gode omskoleringstilbud. Suksessen kan kalles den “skandinaviske modellen”, og noen anser den som en oppskrift på velstand.²⁶

Figur 11: Arbeidsledighet i EU og Norge fra 2000 til i dag. EU har hatt et generelt høyere nivå arbeidsledige enn Norge. Dette kan ha en sammenheng med Norges fokus på høy utdanning og gode omskoleringstilbud. Kilde: Eurostat (2019)

Mye kan tyde på at de skandinaviske landene har lyktes med å dra nytte av fordelene ved frihandel uten å bli for hardt rammet av ulempene, men man kan ikke nødvendigvis forvente at én enkelt modell for velstand skal fungere for alle land. Professor Henrietta Moore mener muliggjørelsen av den skandinaviske modellen må sees i sammenheng med historiske og kulturelle faktorer. Dessuten understreker hun at klimagassutslippene til skandinaviske land ikke er bærekraftige, og at alle land derfor ikke kan leve som de skandinaviske.²⁷

Utfordringer for lavinntektsland

Lav- og mellominntektsland må hanskes med andre problemer enn høyinntektsland. For høyinntektsland kan mange av problemene løses nasjonalt, men i lavinntektsland er det ofte strukturelle årsaker som hindrer dem i å dra nytte av fordelene ved frihandel. Ettersom dette er land med lavere velstandsnivå og høyere grad av fattigdom, er skattegrunnlaget gjerne dårlig i disse landene. Samtidig mister lavinntektsland 100 milliarder amerikanske dollar

²⁶ McWhinney, James (2014, 7. oktober): “The Nordic Model: Pros and Cons”, *Investopedia*, <https://www.investopedia.com/articles/investing/100714/nordic-model-pros-and-cons.asp>, hentet: 10.02.19

²⁷ Moore, Henrietta (2014, 1. desember): “Why Scandinavia is not the model for global prosperity we should all pursue”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2014/dec/01/why-scandinavia-is-not-the-model-for-global-prosperity-we-should-all-pursue>, hentet: 10.02.19

årlig, altså ti ganger så mye som de mottar i bistand, fordi multinasjonale selskaper bruker skatteparadis og kompliserte selskapsstrukturer til å unngå å betale skatt.²⁸ Manglende økonomiske midler gjør nødvendig utvikling svært vanskelig for mange lavinntektsland.

Frihandelen kan bidra til større vansker med å industrialisere seg for lavinntektsland. Under frihandel vil konsumentene kjøpe varer fra landene med den mest effektive produksjonen. Dermed får ikke økonomier med svak industri nok inntekter til å utvikle seg til å bli konkurransedyktige. Teorien om oppforstringstoll går ut på at land som ikke har en konkurransedyktig industri, midlertidig må kunne føre proteksjonistisk politikk for å utvikle industrien sin.^{29, 30} Etter hvert vil industrien bli god nok til å klare seg uten handelshindringer, og man vil da fjerne dem. Et ensidig fokus på frihandel kan umuliggjøre denne typen tiltak og dermed gjøre det vanskeligere for lavinntektsland å etablere industri.

Landbruket i høyinntektsland får ofte store subsidier³¹ som er nødvendige for å opprettholde det relativt kostnadsineffektive landbruket i disse landene. Dette er en utfordring for mange lavinntektsland. Høyinntektsland har mer innflytelse over utformingen av den internasjonale handelspolitikken, og derfor har landbrukssubsidiene i stor grad overlevd frihandelsbølgen. Heller ikke WTOs forsøk på å fjerne dem har vært vellykkede.³² I mange lavinntektsland utgjør råvarer majoriteten av eksporten.³³ Landbrukssubsidiene er med på å senke prisen på verdensmarkedet, og dermed eksportinntektene til lavinntektslandene. Lavinntektsland har, grunnet lave skatteinntekter, gjerne ikke mulighet til å subsidiere sitt eget landbruk, og det blir dermed ikke konkurransedyktig i møte med det vestlige, subsidierte landbruket.

Globaliseringens påvirkning på klima og miljø er også et viktig moment i frihandelsdebatten. Ifølge Det europeiske miljøbyrået sto transport for omtrent 27 % av EUs totale

²⁸ Shaxson, Nick (2015, 26. mars): "UNCTAD: multinational tax avoidance costs developing countries \$100 billion+", *Tax Justice Network*, <https://www.taxjustice.net/2015/03/26/unctad-multinational-tax-avoidance-costs-developing-countries-100-billion/>, hentet: 10.02.19

²⁹ Thomassen, Eivind (2014, 20. mai): "Oppforstringstoll", *Store norske leksikon* <https://snl.no/oppforstringstoll>, hentet: 10.02.19

³⁰ Melitz, Marc J. (2005): "When and how should infant industries be protected?", *Journal of International Economics*, https://scholar.harvard.edu/files/melitz/files/infant_jie.pdf, hentet: 09.02.19

³¹ OECD: "Agricultural Support", <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm>, hentet: 10.02.19

³² Feenstra, Taylor (2017), *International Economics*, s. 336

³³ WTO (2016): "Developing economies' participation in world trade", *World Trade Statistical Review 2016*, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/wto_chapter_06_e.pdf, hentet: 10.02.19

klimagassutslipp i 2016, og dette har økt sammen med den internasjonale handelen.³⁴ Samtidig har WTO blitt kritisert for å motarbeide nasjonalstaters ønske om å innføre miljøbeskyttende reguleringer fordi dette handler om prosesser og produksjonsmetoder (PPM).³⁵ Når alt som har betydning er lavest pris, gir dette land med dårligere klimabeskyttende tiltak en fordel på det internasjonale markedet. Dette styrker incentivet for ikke å innføre slike tiltak. I tillegg medfører transport og produksjonsprosesser eksterne kostnader, altså utilsiktede konsekvenser av produksjon eller konsum, for eksempel klimagassutslipp. Dette gjør at de samfunnsøkonomiske kostnadene ved produksjonen blir høyere enn de bedriftsøkonomiske kostnadene, noe som er en markedssvikt. Avgifter som kompenserer for de eksterne kostnadene, slik at ressursene kan utnyttes på best mulig måte, må være en del av løsningen på klimautfordringene.

Hva må gjøres?

Mennesker verden over lever lengre og materialistisk sett bedre liv takket være økt internasjonal handel, men dagens handelsstrukturer er ikke bærekraftige. Vestlige lands manglende vilje til å ta voksende ulikhet på alvor og opprettholdelsen av en skjev global maktstruktur har ført til at tilliten til frihandelen er svekket. For å imøtekomme den økende ulikheten innad i høyinntektslandene, er det avgjørende at nasjonalstatene sørger for velfungerende omfordeling. Store økonomiske forskjeller i befolkningen er ofte destabiliserende og politisk polariserende, noe som illustreres gjennom fremvoksende populistiske partier i mange land. Om målet er å opprettholde stabile, demokratiske stater, vil en satsning på omfordeling, bedre velferdstilbud og gode omskoleringsordninger for strukturledige være nødvendig.

Likevel er det mange problemer som ikke kan løses gjennom nasjonal politikk. Den amerikanske økonomen Joseph Stiglitz hevder i sin bok *Making Globalization Work* at et av frihandelens største problemer er at den økonomiske globaliseringen har kommet før den politiske globaliseringen og at verden derfor mangler de politiske institusjonene som er nødvendige for å arbeide for at frihandelen tjener så mange som mulig.³⁶ For å gjøre frihandel til et reelt middel for utvikling i lav- og mellominntektsland, må dagens systemer tilpasses

³⁴ European Environment Agency (2018): "Greenhouse gas emissions from transport", <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/transport-emissions-of-greenhouse-gases/transport-emissions-of-greenhouse-gases-11>, henta: 04.02.19

³⁵ Falkner, Robert et al. (2013): "Environmental Protection, International Trade and the WTO", *The Ashgate Research Companion to International Trade Policy*,

³⁶ Stiglitz, Joseph (2003): «Another World Is Possible,» fra *Making Globalization Work*, s. 21

globaliseringen. Maktubalansen mellom lav- og mellominntektsland og Vesten medfører at høyinntektslandenes interesser overkjører andres i internasjonale fora. Høyinntektsland må avslutte bruken av handelshindringer, spesielt knyttet til varer hvor lavinntektsland potensielt har et fortrinn, og tillate bruk av oppforstringstoll så lavinntektsland kan bygge opp en konkurransedyktig industri.

Det er dessuten avgjørende at det internasjonale skattesystemet reformeres så lav- og mellominntektsland ikke fratras skatteinntekter som er nødvendige for å skape utvikling og god infrastruktur. Derfor bør man i internasjonale organer arbeide for å innføre enhetlig skattlegging – et system som ser på hele selskapets inntekter og bestemmer andelen som skal beskattes i hvert land involvert i produksjonen. Først når lav- og mellominntektsland får muligheten til å konkurrere på samme grunnlag som høyinntektsland, kan tilliten til frihandel som system bygges opp igjen. En bærekraftig frihandel må heller ikke la økonomiske hensyn overkjøre klimahensyn. En stadig varmere klode vil etter hvert kunne føre til enda mer skepsis overfor globaliseringen. Det er derfor viktig å innføre ordninger som gjør å forurense til en kostnad.

Konklusjon

Globalisering og frihandel har gjort verden bedre for mange. Likevel har ikke alle nytt like godt av dens frukter. Nasjonal omfordeling og velferdsordninger er nødvendige for at velstanden som skapes av en mer åpen handel, skal fordeles på hele befolkningen. Samtidig må handelshindringer, som hemmer vekst og velstand, unngås, dog muligens med unntak av oppforstringstoll. For at alle land skal få muligheten til å nyte frihandelen, trengs dessuten reformer i det internasjonale skattesystemet. Frihandelen trenger tillit for å overleve, men skal tilliten fornyes, må grunnleggende endringer til.

Kilder:

- Adorney, Julian (2019, 15. oktober): "Want Peace? Promote Free Trade", *Foundation for Economic Education*, <https://fee.org/articles/want-peace-promote-free-trade/>, hentet 02.02.2019
- Bedin, Thomas (2018, 15. februar): "KPI klær og import fra Kina", <https://ndla.no/nb/node/187877?fag=7>, hentet: 04.02.19
- Birdsall, Nancy (2007, 26. Mars): "Globalization and Inequality", Center for Global Development, <https://www.cgdev.org/article/globalization-and-inequality>, hentet: 11.02.19
- Bryan, Bob (2018, 3. juni): "Trump's trade war is likely going to kill hundreds of thousands of jobs", *Business Insider*, <https://www.businessinsider.com/trump-steel-aluminum-tariffs-on-canada-europe-mexico-will-hurt-us-jobs-2018-6?r=US&IR=T&IR=T>, hentet 24.01.2019
- Bøhmer, Gunnar; Hagen, Svein: *Samfunnsøkonomi 2*, Gyldendal, 2013
- Cole, Nicki Lisa (18. jan. 2019): "Meet the People Behind Donald Trump's Popularity", *ThoughtCo*, <https://www.thoughtco.com/meet-the-people-behind-donald-trumps-popularity-4068073>, hentet 04.02.19
- Collins Dictionary: "Trade barriers", <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/trade-barriers>, hentet 26.01.2019
- European Environment Agency (2018): "Greenhouse gas emissions from transport", <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/transport-emissions-of-greenhouse-gases/transport-emissions-of-greenhouse-gases-11>, hentet: 04.02.19
- Eurostat (2018, april): "Wages and labour costs", Statistics Explained, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs, hentet: 11.02.19
- Falkner, Robert et al. (2013): "Environmental Protection, International Trade and the WTO", *The Ashgate Research Companion to International Trade Policy*, http://static1.squarespace.com/static/538a0f32e4b0e9ab915750a1/t/538db556e4b038f0a6eff7c4/1401795926548/Falkner_Jaspers_2012_Environment_Trade_WTO_final_ms.pdf, hentet: 04.02.19
- Feenstra, Taylor (2017): "International Economics," *Worth Publishers*
- Frankel, Jeffrey (2018, 2. januar): "Do globalisation and world trade fuel inequality", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/business/2018/jan/02/do-globalisation-and-world-trade-fuel-inequality>, hentet: 11.02.19
- Horgos, Daniel (mars 2009): "International Outsourcing and Wage Rigidity: A Formal Approach and First Empirical Evidence", *SSRN*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1367372, hentet: 07.02.19
- Kessler, Carson (2018, 28. juni): "Why Harley-Davidson Is Moving Production Overseas", *Fortune*, <http://fortune.com/2018/06/26/harley-davidson-moving-production-overseas/>, hentet 26.01.2019
- Lambrechts, McGrath, Rule (2012, desember): "Does free trade result in higher GDP per capita? An international perspective", *Deakin Papers On International Business Economics*, <https://ojs.deakin.edu.au/index.php/dpibe/article/view/53/60>, hentet 07.02.19
- Martin, Will (2018, 16. november): "A top economist warns Trump's China trade war is doing more damage to the US economy than people think", *Business Insider*, <https://www.businessinsider.com/economist-says-trumps-china-trade-war-worse-for-us-than-people-think-2018-11?r=UK&IR=T>, hentet 26.01.2019
- McWhinney, James (2014, 7. oktober): "The Nordic Model: Pros and Cons", *Investopedia*, <https://www.investopedia.com/articles/investing/100714/nordic-model-pros-and-cons.asp>, hentet: 10.02.19
- Melchior, Arne (2014, 26. mai): "GATT", *Store norske leksikon*, <https://snl.no/GATT>, hentet 28.01.2019
- Melchior, Arne (2015, 18. februar): "Frihandel", *Store norske leksikon*, <https://snl.no/frihandel>, hentet 26.01.2019
- Melitz, Marc J. (2005): "When and how should infant industries be protected?", *Journal of International Economics*, https://scholar.harvard.edu/files/melitz/files/infant_jie.pdf, hentet: 09.02.19
- Moore, Henrietta (2014, 1. desember): "Why Scandinavia is not the model for global prosperity we should all pursue", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2014/dec/01/why-scandinavia-is-not-the-model-for-global-prosperity-we-should-all-pursue>, hentet: 10.02.19
- Norman, Orvedal: *En liten, åpen økonomi*, Gyldendal, 2010
- OECD: "Agricultural Support", <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm>, hentet: 10.02.19
- OECD: "Inequality", <http://www.oecd.org/social/inequality.htm>, hentet 07.02.19

- Regjeringen (2017): “1.2 De internasjonale rammene endres”, *Perspektivmeldingen 2017*, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-29-20162017/id2546674/sec1>, hentet: 10.02.19
- Schott, Jeffery J. et al. (2018, 28. mars): “Korea Steel Deal Means More US Steel Barriers Lie Ahead”, *Peterson Institute for International Economics*, <https://piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/korea-steel-deal-means-more-us-steel-barriers-lie-ahead>, hentet 24.01.2019
- Shaxson, Nick (2015, 26. mars): “UNCTAD: multinational tax avoidance costs developing countries \$100 billion+”, *Tax Justice Network*, <https://www.taxjustice.net/2015/03/26/unctad-multinational-tax-avoidance-costs-developing-countries-100-billion/>, hentet: 10.02.19
- Statistisk sentralbyrå (2019): “Konumprisindeksen”, <https://www.ssb.no/kpi>, hentet: 04.02.19
- Stiglitz, Joseph (2003): “Making Globalization Work”, *W. W. Norton & Company*
- Thomassen, Eivind (2014, 20. mai): “Oppfostringstoll”, *Store norske leksikon* <https://snl.no/oppfostringstoll>, hentet: 10.02.19
- Thomassen, Eivind (2018, 5. mars): “Proteksjonisme”, *Store norske leksikon*, <https://snl.no/proteksjonisme>, hentet 26.01.2019
- WTO (2014): “Agreement on Technical Barriers to Trade”, *The WTO Agreement Series*, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/tbttotrade_e.pdf, hentet: 10.02.19
- WTO (2016): “Developing economies’ participation in world trade», *World Trade Statistical Review 2016*, https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/wts2016_e/wto_chapter_06_e.pdf, hentet: 10.02.19
- WTO: “Who we are», https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/who_we_are_e.htm, hentet 30.01.2019

Figurer:

Figur 1: *Konsument- og produsentoverskudd*

Forfatternes gjenskapelse av en figur i *Samfunnsøkonomi 2* (Bøhmer, Hagen: 2013)

Figur 2: *Marked med internasjonal handel*

Forfatternes gjenskapelse av en figur i *Samfunnsøkonomi 2* (Bøhmer, Hagen: 2013)

Figur 3: *Konsument- og produsentoverskudd ved internasjonal handel*

Forfatternes gjenskapelse av en figur i *Samfunnsøkonomi 2* (Bøhmer, Hagen: 2013)

Figur 4: *KPI klær og import fra Kina*

Bedin, Thomas (2018, 15. februar): “KPI klær og import fra Kina”,

<https://ndla.no/nb/node/187877?fag=7>, hentet: 04.02.19

Figur 5: *Gini-koeffisient*

Oliver, Shane (2017, 1. august): “Inequality - is it increasing? What’s driving it? And what it means for economic growth and investors”, *AMP Capital*, <https://www.ampcapital.com/europe/en/insights-hub/articles/2017/August/olivers-insights-Inequality-is-it-increasing-whats-driving-it-and-what-it-means-for-economic-growth-and-investors>, hentet: 10.02.19

Figur 6: *Segment i arbeidsmarkedet med internasjonal konkurranse*

Forfatternes figur

Figur 7: *Marked med internasjonal handel og toll*

Forfatternes gjenskapelse av en figur i *Samfunnsøkonomi 2* (Bøhmer, Hagen: 2013)

Figur 8: *Konsument- og produsentoverskudd ved toll*

Forfatternes gjenskapelse av en figur i *Samfunnsøkonomi 2* (Bøhmer, Hagen: 2013)

Figur 9: *Marked med internasjonal handel og subsidie*

Forfatternes figur

Figur 10: *Konsument- og produsentoverskudd ved subsidie*

Forfatternes figur

Figur 11: *Arbeidsledighet i EU og Norge*

Eurostat (2019, 25. januar): “Arbeidsledighet”